

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.69.123-139>

УДК 72.02

Шамун Кассем,

*аспірант кафедри основ архітектурного проектування
Харківського національного університету міського господарства
ім. О.М. Бекетова*

k_chamoun@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0003-1612-8538>

Буряк Олександр Петрович,

*доктор архітектури, професор кафедри міцності
та надійності машин і споруд ім. В. Я. Аніловича
Державного біотехнологічного університету*

abouryak@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0002-5313-6468>

ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ І ГОЛОВНІ ЗАДАЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ГРОМАДСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ БЕЙРУТА

Анотація: стаття продовжує низку публікацій, присвячених взаємодії між культурною громадськістю, фахівцями міського проектування, міською та державною владою в ході відновлення ліванської столиці Бейрута після громадянської війни 1975-1990 рр. Загальною метою даної наукової розвідки є розкриття змісту, механізмів здійснення й етапів розгортання багатоманітних процесів виявлення та збереження багатого історичного спадку Бейрута, які відбувалися у постійному діалозі між фахівцями різних професій, вченими та громадськими активістами. Метою даної публікації є побудова робочого плану дослідження, визначення його конкретних складових і характеристика очікуваних наукових і практичних результатів.

Ключові слова: післявоєнна реконструкція; відновлення міста; культурна спадщина; арабський світ; участь громадськості; третій сектор; соціальне розшарування; археологічні вишукування.

Актуальність теми дослідження. Постконфліктне відновлення міст у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (БСПА) зі зрозумілих причин викликає інтенсивний міжнародний та міждисциплінарний інтерес. Нещодавні катастрофічні конфлікти в Іраку, Сирії, Лівії та Ємені призвели до великих втрат цінної міської морфології та глибоких інфраструктурних збитків у десятках міст, включаючи значне число історичних центрів арабської культури.

Масштаб цього потоку руйнувань та відповідної хвилі зусиль, спрямованих на відновлення міст, можна порівняти лише з відновленням зруйнованих європейських міст після Другої світової війни [1]. Однак сьогоднішня реконструкція відбувається на якісно новому рівні міжнародної інтеграції та на основі принципово інших знань та методів, що увібрали в себе досвід 2-ї пол. ХХ ст., відповідаючи при цьому суттєво іншій суспільно-політичній організації та рівною мірою відмінним історично-культурним особливостям країн Близького Сходу.

Між цими двома підйомами відновлювальної діяльності надзвичайно показовою є драматична історія відновлення ліванських міст після затяжної та спустошливої громадянської війни 1975–1990 років. [2]. Центральне місце в ній займає відновлення Бейрута, одного з найважливіших нервових центрів Східного Середземномор'я та однієї з найцінніших перлин історичного урбанізму Близького Сходу [3] [4].

Приклад Бейрута – найважливіший історичний прецедент, на який, зокрема, може орієнтуватися розробка загальної стратегії сприяння відродженню зруйнованих міст арабського світу, проголошена державами Перської затоки, які у цих питаннях виступають у ролі регіональних лідерів [5]. У Бейруті зосереджено низку рис, спільних практично для кожного великого арабського міста, включаючи етнічну роздробленість та економічну різноманітність, гострі аж до антагонізму політичні розбіжності та багатоконфесійність. Вперше в сучасній історії реконструкція Бейрута здійснювалася під сильним впливом громадянського суспільства та його організованостей, причому не лише політичних партій, а й неурядових організацій (організацій т. зв. третього сектору), а також нових цільових груп, рухів та течій.

Історія повоєнного відновлення Бейрута та громадянського впливу на нього може розглядатися як унікальний приклад тривалої та досить плідної програми участі [6], яку, по суті, ніхто спеціально не розробляв та здійсненням якої ніхто не керував. З високим ступенем ймовірності вивчення генези такої великої, багато професійної та багатоцільової громадської участі могло б стати ключем до вироблення органічних та ефективних підходів до великих міст різних регіонів, що постраждали від наслідків воєн, громадянських конфліктів або природних катастроф.

Методика такого дослідження має ґрунтуватися на реконструкції хронологічної послідовності (*timeline*) ключових подій під час повоєнного відновлення ліванської столиці. На цьому графіку необхідно приділити особливу увагу ситуаціям втручання громадських організацій та/або третього сектора у процеси реалізації проектування та будівництва, розрізняючи при цьому режими (етапи) підготовки та реалізації впливу.

Йдеться, таким чином, про багатокомпонентну і складно організовану діяльність, стосовно якої причинно-наслідкові зв'язки, комунікативні та кооперативні взаємодії можуть простежуватися принаймні щодо шести груп аспектів [7]:

- соціальність;
- фактори середовища;
- економіка;
- фінансування;
- адміністрування та управління;
- практична реалізація.

Постраждалі міста, разом із фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням, потребують зараз кваліфікованої соціальної та організаційної підтримки, заснованої на глобальних прикладах повоєнного відновлення міст, теоретичних концепціях, розроблених на основі цього досвіду, і, насамперед, на розвиненій практиці залучення всіх сегментів міської економіки, населення, лідерів місцевої громадської думки, носіїв та поціновувачів історії місцевої культури.

Постановка проблеми. Дана публікація покликана намітити напрями, ієрархію та послідовність задач дослідження досвіду Бейрута в сучасних умовах. Часовий проміжок у близько півтора десятиліття від найбільш активної фази бейрутської реконструкції вирішальним чином позначився на баченні її ходу і результатів, але й сьогодні, на нашу думку, залишається недостатньо вивченим в архітектурній науці. насамперед ця недовершеність стосується саме аспектів громадської участі.

Ставлення до даного досвіду не в останню чергу змінюється також на тлі трагічних подій в Україні, що відбулися протягом останнього десятиліття і все ще тривають, з помітним сплеском пов'язаної з ними міжнародної активності архітекторів, урбаністів, пам'яткоохоронців і громадських активістів.

Відстеження змісту і перебігу професійно-громадської взаємодії на протязі всього періоду 1990-х – 2020-х рр. на прикладі архітектурного життя Бейрута – найважливішого ділового, культурного, наукового й освітнього центру всього історичного регіону Леванту. Все це, немовби у рамках комплексного довгострокового практичного експерименту, включає історію участі громадськості в реконструкції Бейрута, окремих його районів та громад, взаємодію громадських активістів з високотехнологічними міжнародними проектами, найвідомішим з яких став «Солідер» у бізнес-центрі Бейрута.

Витоки, перебіг і наслідки цих багаторічних зусиль, принаймні рівних за тривалістю самій 15-річній громадянській війні, повинні бути досліджені в усій їх складності та на тлі реальних протиріч ліванського суспільства, насамперед,

міського життя Бейрута [8]. Не лише досягнення, а й випадки дезорганізації, управлінських помилок, помилкових проєктних та політичних рішень також мають бути поміщені на скло мікроскопа, за допомогою якого методологічне та історико-архітектурне дослідження має дати об'єктивну картину перетворень, що відбулися. Єдине, чого не можна забувати, так це того, що на сьогоднішній день реконструкція Бейрута після громадянської війни 1975–1990 років усе ще залишається основним джерелом досвіду для побудови сучасних технологій постконфліктного міського відновлення в арабському світі та, можливо, також в інших регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наявний масив наукових публікацій, у яких розглядається досліджуваний період в архітектурі та містобудуванні ліванської столиці, містить обширний матеріал щодо проєктних, дослідницьких, суспільно-політичних і культурних ініціатив в рамках сукупної багатолітньої діяльності, зосередженої на відродженні Бейрута після руйнувань громадянської війни.

Накопичення даних стосовно етапів післявоєнного розвитку, змін у проєктних концепціях, адміністративних і аналітичних підходах тощо, знаходимо у публікаціях цілої низки близькосхідних, європейських і американських авторів, серед яких є чимало сучасників, а часто і безпосередніх учасників описуваних подій.

Серед них мають бути зазначені такі дослідники, як Ніл Ашерсон (вплив воєнних руйнувань на групову ідентичність), Домінік Перрінг (археологія та післявоєнна відбудова), Ремі Бодуї (європейська реконструкція 1940-х), Скотт Болленс (етнічна та міська політика, стратегії розвитку та регіональні та міждержавні підходи до планування), Ерік Вердейл (урбан-географія), Єлена Гольцяєва (організація проєктування та досліджень), Фред Кокоцеллі (соціальна політика), Хасан Краєм (політекономія, демократизація та соціальні зміни), Марія Кушніренко (структура розселення), Бенжамін Леклер-Паке (розвиток поліетнічної толерантності), Марія Любоцька-Гофман (реконструкція середньовічних міст), Бруно Маро та Сем Язігі (соціальна психологія), Гордон Олпорт (теорія рис особистості), Елізабет Пікар (політика безпеки та ідентичності), Брайан Реггетт (схеми партнерства у післявоєнному відновленні міст), Султан Баракат, Ніколас Стенлі-Прайс (культурна спадщина у післявоєнному відновленні), Марліс Хайнц (археологічні дослідження в зонах конфлікту) та ін. [9]. Проведений аналіз дозволяє констатувати брак досліджень, які було б спеціально зосереджено на питаннях суспільного резонансу та громадської участі в складних перипетіях реконструкції ліванської столиці.

Окрему групу матеріалів складають документи численних міжнародних конференцій, семінарів і дослідницьких проєктів, наприклад такі, як «Юридичні

та адміністративні аспекти муніципалітетів у Лівані», вироблений конференцією, організованою CERMOC (Центром досліджень і досліджень сучасного Близького Сходу) у Бейруті 1999 р. [10], Генеральний план територіального розвитку Лівану (2004) [11], Позиційний документ Світового банку та ЮНЕСКО «Культура реконструкції та відновлення міст» (CURE) [12], тощо.

Мета публікації – визначення невід’ємних складових у дослідженні професійно-громадської взаємодії в ході післявоєнної відбудови Бейрута, побудова відповідно даних складових робочого плану дослідження та характеристика очікуваних наукових і практичних результатів.

Основна частина. Для характеристики історії досліджуваного питання важливо зауважити, що світоглядну основу дослідження професійно-громадської взаємодії у післявоєнній відбудові Бейрута складає розуміння того, яке співвідношення в структурі архітектурної культури ХХ століття існує між проблематикою відбудови історичних міст і теорією громадської участі (участі споживача) у прийнятті проєктних рішень.

Проблематика відбудови історичного міста зайняла поважне місце в системі архітектурних досліджень порівняно недавно, лише у 2-й пол. ХХ ст. Відкриття цього поля досліджень стало можливим, між іншим, як наслідок практико-методичної, а згодом також історично-теоретичної рефлексії над досвідом відновлення та реконструкції європейських міст, що зазнали катастрофічних знищень під час Другої світової війни [13]. Іншим джерелом інтересу до цієї проблематики була післявоєнна криза доктринальних модерністських підходів до міста. Ця криза розгорталася на протязі 1950-х – 1980-х рр. і привела до формування, цілої низки принципово нових явищ які в перспективі вилилися у теорію та практику т. зв. нового урбанізму [14], у т.ч. таких як середовищний підхід, захисне планування, розвиток пам’яткоохоронної діяльності (у т. ч. збереження пам’яток Сучасного руху), дослідження історичного міського ландшафту, методики квартальної реконструкції і т. п.

Тематика наукових розвідок, які розгорталася в контексті відбудови Бейрута, в цілому продовжила основні лінії досліджень, пов’язаних з післявоєнним відновленням, які склалися в процесі осмислення відбудови та реконструкції міст після Другої світової війни. За предметним спрямуванням ці розвідки можна поділити на чотири великі групи:

- концепції в рамках економічного виміру проєктів відновлення;
- соціологічні концепції;
- культурологічні концепції;
- концепції, що стосуються археологічної діяльності.

До складу більшості досліджень цілком природним шляхом входила тематика, що стосується заангажування громадськості в процесах відбудови. Незаперечним є факт, що паралельно і в тісному зв'язку з оформленням у сучасній урбаністиці культурно-історичної та середовищної парадигми, виникали та зміцнювалися проекти та програми участі громадськості у прийнятті рішень щодо міського розвитку (партисипаційні програми) та їх відповідна теоретична підбудова. Дослівно «на плечах» декларацій і публіцистичних виступів таких піонерів *urban husbandry*, як Джейн Джекобс [15] і Роберта Грац [16], ідеї партисипації у 1960-і – 1980-і рр. увійшли як один із провідних принципів до методології Urban Design у її різноманітних інтерпретаціях, включаючи також концепції Роберта Вентурі та Деніз Скот Браун, Кевіна Лінча, Еріка Гуткінда, Яна Макхарга, Крістофера Таннарда, Яна Нерна, Едмунда Бекона, Крістофера Александера та ін. [17].

Таким чином, можна припустити, що на час вибуху громадянської війни в Лівані ідеологію громадської участі було вже певним чином укорінено в архітектурно-містобудівному професійному та академічному середовищі Бейрута. До завдань відстеження історії питання має бути включено огляд поширених на той час у даному середовищі теоретичних підходів та пошук свідчень існування практики громадської участі в архітектурному житті Лівану сер. 1970-х рр.

Зрозуміло, що при цьому належить звернутися до витоків поняття участі громадськості, походження відповідних організаційних практик, співвідношення їх стихійної складової та можливих підходів до інституалізації громадської участі в процесах міського відновлення та розвитку. Важливо теж уявляти, які типи та форми проектів і програм партисипації могли вплинути на перебіг процесів післявоєнного відновлення ліванської столиці, що, власне, становило її конкретну історичну специфіку.

Для цього корисно було б уявляти доступну джерельну базу досліджень професійно-громадської взаємодії у відбудові Бейрута. Урбаністичні питання в Бейруті почали активно обговорювати уже з часів громадянської війни. Досліджували соціальні та конфесійні корені фрагментації міських районів у Лівані, руйнування громадського простору та можливості його реконструкції тощо. З середини 1990-х років центр Бейрута та його суперечлива реконструкція спонукали до численних досліджень у різних дисциплінах вчених із різних країн, насамперед з самого Лівану, включаючи емігрантів у Європі та Сполучених Штатах, але також із Франції, Німеччини, Данії та ін. Серед питань, що розглядалися, були збереження спадщини, закріплення пам'яті про війну, реконструкція району Харет Грейк, зруйнованого ізраїльським обстрілом, східні та північні околиці через їх вражаюче розростання міст у 1990-х роках, доля

інших територій за межами міста (наприклад, південних передмість Бейрута), діяльність угруповання Хезболла в галузі міського планування. Можна розрізнити публікації про війну, а потім про відбудову міста тих вчених, які її пережили, і тих, хто розпочали свої дослідження в роки реконструкції [18].

Можна навести досить численні приклади подібного роду інформаційних оглядів, відзначаючи внесок таких авторів, як Ерік Вердей та Сальма Джаюсі [19], оглядові публікації, що підбивають підсумки періоду реконструкції, наприклад, аналіз Школи архітектури Архітектурної Асоціації – AASA [20]. Можна прийняти, що вся сукупність інформаційних джерел є тотожною із загальною інформаційною базою, де містяться відомості стосовно розвитку процесу післявоєнної відбудови Бейрута. У наукових розвідках та інформаційних ревію інформація про події професійно-громадської взаємодії наводиться у загальному контексті досягнень та колізій бейрутської реконструкції, тож виділення даних, специфічних для досліджуваної теми, являє собою окреме завдання дослідника.

Окрему проблему становить питання про включення до джерельної бази даного дослідження матеріалів, що стосуються порівняно недавнього небаченої сили вибуху, який пролунав 4 серпня 2020 у порту Бейрута [21]. Хоча ця нова катастрофа сталася значно пізніше досліджуваного періоду, але в заключній частині, де йтиметься про сучасні наслідки бейрутської реконструкції, вибух 4 серпня становитиме дуже суттєвий аспект сучасного контексту.

Загальне тло дослідження професійно-громадської взаємодії в ході післявоєнної відбудови Бейрута становлять, звісно, базові відомості про Ліванську державу, причини та основні стадії громадянської війни 1975-1990 рр. у Лівані. Виходячи зі спрямованості даного дослідження, є сенс виділити у практично безмежному інформаційному полі публікації, що наголошують на специфічних характеристиках ліванського громадянського суспільства, насамперед пов'язаних зі складним балансом сил, стосунків і впливів між різними соціальними, політичними, конфесійними, етнічними, культурними групами населення країни та її столиці. Хронологія та рушійні сили подій громадянської війни, її причини та наслідки цікавлять у даному контексті не самі по собі, а в їх специфічному, архітектурно-урбаністичному відбитті. Тому важливим завданням збору та систематизації вихідних даних мають бути відомості про структуру професійної архітектурно-містобудівної сфери в Лівані [22], способи регулювання її діяльності, систему підготовки, персоналії впливових проектувальників і науковців, міжнародні зв'язки даної професійної групи.

Відправним пунктом дослідження, як і кінцевою метою його рекомендацій є предметно-просторове оточення в столиці Лівану. Тому аналітика повинна

предметно спиратися на знання про обсяги руйнувань і втрати історично-архітектурної спадщини міста в ході бойових дій [23]. Архітектура Бейрута уособлює історичні, культурні та релігійні впливи, які сформували це оточення. В різні епохи на неї впливали фінікійці, римляни, візантійці, омейяди, хрестоносці, мамлюки, османи та французи. Крім того, столиця Лівана як у передвоєнні часи, так і внаслідок масштабної реконструкції посіла численні та нерідко вражаючі зразки сучасної архітектури. Тому доречно розглядати як одну з важливих складових громадського впливу на відбудову та реконструкцію Бейрута діяльність міжнародних громадських формувань з охорони пам'яток, насамперед ICOMOS і DOCOMOMO, та їх ліванських формувань.

Нарешті, для завершення загальної картини історії досліджуваного питання необхідним є систематичний огляд і визначення основних груп документальних свідчень про перебіг і основні події післявоєнної реконструкції Бейрута. Цей блок даних корисно було б доповнити аналогічним оглядом історично-архітектурних досліджень процесу, а також проміжних і фінальних результатів реконструкції. При цьому має бути спеціально зафіксовано діапазон принципово різних оцінок і поглядів на ці результати.

При формуванні наукового підходу до вивчення професійно-громадської взаємодії у відбудові Бейрута належить усвідомлювати, що досліджувана сукупність явищ і подій має розглядатися у типологічно іншій предметній дійсності, ніж проблематика виявлення, документування, охорони та відновлення пам'яток архітектури та містобудування. Дане дослідження має справу з явищами діяльності, мислення та суспільної організації, тобто повинно орієнтуватися на методологію діяльнісного підходу в теорії архітектури та містобудування [24], [25].

В основу дослідницького метода, як уже було сказано, має бути покладено реконструкцію послідовності ключових подій під час повоєнного відновлення ліванської столиці. Як один з ключових пунктів цієї лінії треба перевірити, як і коли відбулося зародження громадської участі в ситуації завершення громадянської війни та розгортання програм відбудови та реконструкції ліванських міст.

Зрозуміло, що з боку владних структур цьому мали передувати ініціювання, організація та публічна презентація проєктів відновлення Бейрута. Припустимою є також гіпотеза про появу прецедентів громадської участі у ліванській столиці ще задовго перед вибухом громадянської війни, наприклад у зв'язку з презентацією, аналізом і переробкою «плану Екошара» (1961-1963 рр.) [26].

У загальному плані методології дослідження це означає наявність у професійному архітектурно-містобудівному середовищі Лівану певних

інституцій мультидисциплінарної аналітики, яка є необхідною передумовою подібної публічної дії. Разом з професійною аналітикою природно було б очікувати наявності певних форм архітектурної критики, без організаційної та просвітницької ролі котрої важко уявити будь-які прояви партисипації.

Відправною точкою для наукової реконструкції моментів, процесів та середовища оформлення громадської участі є фіксація наявності інституціональних рамок і механізмів залучення професіоналів і громадськості до співучасті у відбудовчих роботах. Появу вказаних оргформ природно було б шукати у післявоєнному періоді, при чому рівно можливими є їх як би стихійне, «природне» зародження в активності університетської громадськості чи організацій третього сектора, як і ініціювання взаємодії з громадськістю з боку державних або муніципальних органів.

В цьому контексті можна виділити два основні профілі практики міського планування [27]. Перша та найбільш класична – це логіка експертизи, яка ґрунтується на використанні конкретних знань та навичок. Містобудівники претендують на монополію у визначенні змісту проєктів за погодженням з керівними принципами політики та з ризиком технократичного дрейфу. Протилежна логіка (яка саме й несе потенціал партисипації) змушує містобудівників ставати посередниками між різними групами інтересів, як-от економічні суб'єкти, мешканці тощо. Потім їхня роль посередників полягає в тому, щоб працювати над узгодженням різних інтересів та досягненням компромісів для запуску проєктів.

З цього погляду спеціальний інтерес являють собою переліки неурядових організацій в Лівані на поч. 1990-х рр., а також головних владних «гравців» у справах відбудови та розвитку столиці. Серед державних органів, зокрема, треба придивитися діяльності Вищої містобудівної ради, Головної дирекції містобудування, Ради розвитку та реконструкції, нарешті, Виконавчого радника великих проєктів у Бейруті, серед структур місцевого самоврядування – діяльності мухафаз (провінцій), Cazas (районів), міських муніципалітетів.

Можливо, найбільша складність у виробленні методики та, відповідно, адекватного робочого плану даного дослідження полягає в тому, що в коло розгляду має бути включено матеріал, з одного боку, дуже різноманітний та об'ємний, а з другого – досить складний для виявлення та систематизації. Цей матеріал – громадське життя Лівану у різноманітності його явищ – суб'єктів, процесів і подій, тому що робочим завданням дослідження є, не більш і не менше, як виявлення та систематизація проявів громадської участі в контексті проєктів відбудови Бейрута.

Таким чином, до предмету фіксації й аналізу закономірно потрапляють:
– приватні особи, цивільні асоціації, незалежні професіонали;

- академічна наука, дослідження та проєктні розвідки, просвітницька діяльність університетів;
- громадські організації захисників довкілля та історичної спадщини, у т.ч. за участі або у співпраці з професіоналами – архітекторами, планувальниками, істориками, археологами;
- конференції та фестивалі, архітектурні з'їзди, міжнародні конгреси та семінари;
- публічні лекції, дискусії та слухання;
- письмові звернення, публіцистичні виступи, акції тощо;
- плакатна продукція, банери, біл-борди, графіті на архітектурно-містобудівну тематику;
- громадсько-політична та архітектурна періодика;
- конкурсна практика, виставковий рух і музейна справа;
- міжпрофесійне спілкування;
- національні та міжнародні гранти, меценатство, благодійна підтримка архітектурної та пам'яткоохоронної діяльності.

Зважаючи на всі перелічені вище передумови, можна спробувати скласти хроніку громадського руху на користь відбудови Бейрута та збереження його соціальної та історично-культурної ідентичності. На старті дослідження необхідними (невідомо на цьому етапі, – чи достатніми) складовими цієї хроніки виступають, насамперед, головні програми та проєкти відбудови та реконструкції Бейрута. Це є чи не найлегшим завданням даного етапу, оскільки їх багаторазово описано і проаналізовано у різних аспектах, на різних рівнях і в інтересі різних діючих суб'єктів.

Далі йде виявлення та аналіз загальних організаційних засад комплексу проєктних, дослідницьких та реалізаційних робіт з відбудови Бейрута. Зазначимо, що перші кроки на шляху відбудови та реконструкції робилися відповідно до початкового бачення засад і цілей; у цьому ж контексті з'являвся перший суспільний резонанс. Натомість бачення засад зазнавало еволюційних змін упродовж всього тривання реконструкції. Зрозуміло, що оцінку їх повноти, реалістичності, взаємної відповідності тощо можна буде дати тільки по завершенні планованої аналітичної хроніки.

Чільне місце серед подій бейрутської реконструкції має посісти аналіз професійно-громадської взаємодії в ході здійснення проєкту реновації бейрутського даунтауну «Солідер», починаючи з започаткування організаційного задуму, реалізації основних складових та етапів, з особливим акцентом на методах і організаційних структурах цього великого, тривалого, складного та досить суперечливого проєкту.

Внаслідок масштабу проєкту «Солідер» в публікаціях того часу відбилася значна кількість колізій, пов'язаних з його просуванням. У починаннях меншого розмаху подібного роду негаразди могли б піти у небуття, але в літературі, присвяченій відбудові ділового центру Бейрута, можна знайти досить детальні реляції про такі супроводжуючі явища, як політична протидія реалізації проєкту «Солідер», організаційно-фінансові проблеми та процеси їх оприлюднення й обговорення у різних спільнотах, суспільно-культурна критика проєкту тощо.

Предметом аналізу тут мають стати свідчення та оцінки подій громадського втручання у зміст та способи здійснення проєкту «Солідер», що відображають конкретні шляхи конструктивного професійно-громадського впливу на поведінку бізнесу та владних структур.

Спеціальну увагу має бути приділено ролі інституцій публічного управління у коригуванні проєкту, зокрема тому, що подібні ситуації рельєфно висвічують внесок активних суб'єктів містобудівного розвитку та збереження культурної спадщини. Даний аналіз здатний відкрити можливі механізми інституалізації цивільної активності, зосередженої на проблемах архітектурно-містобудівного відновлення. Серед його активних акторів в колі дослідження мають опинитися такі типи громадських формувань, як громадські об'єднання з дослідження архітектури, у т.ч. товариства з дослідження арабської культури в Лівані. У тому числі важливий аналіз діяльності університетів та громадських угруповань в з проблем післявоєнної реконструкції Бейрута, роль архітектурної просвіти в налагодженні комунікації, публіцистики і критики.

Зрозуміло, професійне середовище архітекторів та урбаністів також є одним з найважливіших суспільних суб'єктів цієї взаємодії. Є досить вагомими підстави вважати, що ході післявоєнної відбудови в архітекторів мали складатися досить специфічні зв'язки та способи співпраці з громадськістю. Вони підлягають виявленню, верифікації та системно-діяльнісному аналізу.

Цікавим джерелом дослідження є професійна архітектурна публіцистика. Руйнування та реконструкція Бейрута привернули пильну увагу аналітиків у різних країнах світу та викликали до життя обширну дослідницьку та публіцистичну літературу. Цей різнобарвний інформаційно-науковий доробок, до речі, гідний стати окремим предметом джерелознавчого дослідження, так само, як зусилля архітектурної критики. У підсумку такого дослідження могла би з'явитися аналітична картина основних орієнтацій професійних архітекторів у їх взаємодії з громадськими активістами, напрями пропаганди історично-архітектурної спадщини, зміст та способи вдосконалення архітектурної просвіти мешканців Бейрута.

Висновки. Можна, нарешті, висловити певні вимоги до спрямованості висновків здійснюваного дослідження професійно-громадської взаємодії у

післявоєнній відбудові Бейрута. Важливо виявити місце цієї масштабної реконструкції та її багатоманітної суспільної післядії у формуванні сучасної теорії та практики постконфліктного відновлення історичних міст. Не меншого значення висновки з аналізу цих подій можуть набути для теоретично-методологічного осмислення та організаційного вдосконалення партисипаційних практик. Унікальний досвід взаємодії між громадськістю, владою та професійною спільнотою, отриманий у ліванській столиці, може суттєво сприяти дальшому вкоріненню партисипаційних програм в життя та розвиток сучасних міст.

Підставою для формулювання висновків має бути співставлення елементів наукової новизни, отриманої в аналізі конкретних подій бейрутської реконструкції, з проведенням в рамках даного дослідження аналізом проблематики післявоєнного відновлення історичного міста в архітектурно-теоретичних дослідженнях. Належне місце у цьому співставленні мають зайняти домінуючі містобудівні теорії к. ХХ – поч. ХХІ ст. та оцінка їхнього впливу не тільки на зовнішній вигляд міст та напрями трансформації міського ландшафту, але також на зміни сучасного способу міського життя та роль громадянського суспільства в регулюванні міського розвитку.

Можливо, висновки даного дослідження дозволять також кинути нове світло на концепцію взаємозв'язків та взаємодії різних видів спеціалізованої предметної діяльності в загальному контексті урбаністичної відбудови.

Список джерел

1. Gordon Ch. E. Reconstruction: its Place in Planning History. // Rebuilding Europe's Bombed Cities. By Jeffrey M. Diefendorf (Editor) [Текст]. L.: Palgrave Macmillan, 1990. 243 p.
2. Traboulsi F. A History of Modern Lebanon [Текст]. L.: Pluto Press, 2012. 320 p.
3. Hilal N. Governance and Public Participation in Post-war Reconstruction Projects: Haret Hreik, Beirut as a Case Study [Текст]. Beirut: American University of Beirut, Department of Architecture and Design, 2008. 348 p.
4. Sawalha A. Reconstructing Beirut: Memory and Space in a Postwar Arab City [Текст]. Austin: University of Texas Press, 2010. 190 p. ISBN-10: 0292728816 ISBN-13: 978-0292728813
5. GEF23: Gulf Engineering Forum 2020 FacebookTwitterLinkedInGoogle [Електронний ресурс]: <http://www.gef23.com/>
6. Bouryak A., Gella O., Nikiforova R. Public involvement in decision-making (participation) [Текст]: Textbook. Kharkiv: «Operativnaya poligrafіya», 2015. 120 p.
7. Помінчук М. В. Розвиток і функції консалтингу в сучасному архітектурному проектуванні [Текст]: автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 / Помінчук

Марина Володимирівна. Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури. Харків: ХНУБА, 2019. 22 с.

8. Ragab T. S. The Crisis of Cultural Identity in Rehabilitating Historic Beirut-Downtown [Текст]. *Cities*, vol. 28, 2010. P. 107–114.

9. Шамун К. Проблематика післявоєнного відновлення історичного міста в архітектурно-теоретичних дослідженнях. *Науковий вісник будівництва*, Т. 106, №4. Харків: ХНУБА, 2021. С. 221-233.

10. Atallah S. Les dimensions juridiques et administratives des municipalités au Liban. Interventions au colloque organisé par le CERMOC à Beyrouth le 17 avril 1999. [Текст]. Document N°4, Les finances municipales au Liban. Beyrouth: Cermoc, 1999. 13 p.

11. Schéma Directeur d'Aménagement du Territoire Libanais. [Текст] Rapport Final. L0215-RPT-10 REV A. Beyrouth: DAR – IAURIF, 2004. 233 p.

12. Culture in city reconstruction and recovery. Paris: UNESCO; Washington: World Bank, 2018. 60 p. ISBN: 978-92-3-100288-5

13. Diefendorf J. M. Introduction: New Perspectives on a Rebuilt Europe // *Rebuilding Europe's Bombed Cities*. By Jeffrey M. Diefendorf (Editor). L.: Palgrave Macmillan, 1990. 243 p.

14. Garde A. New Urbanism: Past, Present, and Future. *Urban Planning* No 5. (4), 2020. P. 453–463. doi:10.17645/up.v5i4.3478.

15. Jacobs, J. *The Death and Life of Great American Cities*. N.Y.: Random House, 1961. 458 p. ISBN 0-679-74195-X

16. Gratz R. B. *The Living City: How America's Cities Are Being Revitalized by Thinking Small in a Big Way*. Hoboken, NJ: Wiley, 1995. 448 p.

17. Laurence P. L. The Death and Life of Urban Design: Jane Jacobs, The Rockefeller Foundation and the New Research in Urbanism, 1955 –1965. *Journal of Urban Design*, Vol. 11. No. 2. L.: Routledge, June 2006. P. 145–171.

18. Verdeil É. Beirut: the new front lines of urban research. *Métropolitiques*, 6 mai 2013. [Електронний ресурс]: <https://metropolitiques.org/https://metropolitiques.org/Beirut-the-new-front-lines-of.html>

19. Nasr, J., Verdeil, É. The reconstructions of Beirut.//Salma K. Jayyusi, Renata Holod, Attilio Petruccioli and André Raymond. *The City in the Islamic World. Handbook of Oriental Studies*. Leiden: Brill, 2008. P. 1116-1141.

20. Salaam A. The reconstruction of Beirut: a lost opportunity. [Текст]. *AA Files* No. 27. L.: Architectural Association School of Architecture, 1994. P. 11-13. [Електронний ресурс]: <https://www.jstor.org/stable/29543890>

21. Цопа В. А., Чеберячко С. І., Дерюгін О. В., Сушко Н. С., Станіславчук О. В. Аналіз причин вибуху нітрату амонію в порту Бейрута. [Текст]. *Вісник ЛДУБЖД №27*. Львів: Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності, 2023. С. 95-108. [Електронний ресурс]: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk>. ISSN 2078-4643 (print), ISSN 2708-1389 (online)

22. National urban policies programme in Lebanon. Diagnosis Report. [Текст]: Beirut: United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 2018. 74 p. [Електронний ресурс]: https://urbanpolicyplatform.org/wp-content/uploads/2022/01/NUP-Lebanon_Diagnosis-Report_2018.pdf

23. El Chami Y. The Crisis of Heritage in Beirut: Corruption, Capital and Reconstruction. L.: The SAHGB Girouard Fund: news and progress, 2021. [Електронний ресурс]: <https://www.sahgb.org.uk/features/beirut>

24. Biggs M. An activity theory of research methods in architecture and urbanism. City, Territory and Architecture 1, Article number: 16 (2014) [Електронний ресурс]: <https://cityterritoryarchitecture.springeropen.com/articles/10.1186/s40410-014-0016-z>

25. Giseke U., Löw M., Million A., Misselwitz Ph., Stollmann J. (eds.) Urban Design Methods. [Текст]. Berlin: JOVIS Verlag, 2021. 256 p. ISBN 978-3-86859-571-0 E-Book ISBN 978-3-86859-955-8

26. Khodr A. Planning a sectarian topography: revisiting Michel Ecochard's master plans for Beirut between 1941-1964. [Текст]. Thesis: S.M. in Architecture Studies. Cambridge MA: Massachusetts Institute of Technology, 2017. 122 p. [Електронний ресурс]: <http://hdl.handle.net/1721.1/111541>

27. Verpraet G. Les professionnels de l'urbanisme. Socio-histoire des systèmes professionnels de l'urbanisme. [Текст]. Paris: Economica/Anthropos, 2005. 226 p. ISBN-10. 271784810X. ISBN-13. 978-2717848106

References

1. Gordon, Ch. E. (1990) Reconstruction: its Place in Planning History. // Rebuilding Europe's Bombed Cities. By Jeffry M. Diefendorf (Editor). L.: Palgrave Macmillan, 243 p. (in English)

2. Traboulsi, F. (2012) A History of Modern Lebanon. L.: Pluto Press, 320 p. (in English)

3. Hilal, N. (2008). Governance and Public Participation in Post-war Reconstruction Projects: Haret Hreik, Beirut as a Case Study. Beirut: American University of Beirut, Department of Architecture and Design. 348 p. (in English)

4. Sawalha, A. (2010). Reconstructing Beirut: Memory and Space in a Postwar Arab City. Austin: University of Texas Press, 190 p. ISBN-10: 0292728816 ISBN-13: 978-0292728813(in English)

5. GEF23: Gulf Engineering Forum 2020 FacebookTwitterLinkedInGoogle. <http://www.gef23.com/> (in English)

6. Bouryak, A., Gella, O., Nikiforova, R. (2015). Public involvement in decision-making (participation). Kharkiv: «Operativnaya poligrafiya», 120 p. (in English)
7. Pominchuk M. V. (2019). Rozvytok I funktsii konsal'tyngu u suchasnomu arkhitekturnomu proiektuvanni: avtoref. dys. ... kand. arkhitektury: 18.00.01. [Development and functions of consulting in modern architectural design: autoref. thesis ... candidate of architecture: 18.00.01]. Kharkiv: KhNUBA (in Ukrainian)
8. Ragab, T. S. (2010). The Crisis of Cultural Identity in Rehabilitating Historic Beirut-Downtown. *Cities*, vol. 28. P. 107–114. (in English)
9. Chamoun K. (2021). Problematyka pisliavoiennoi vidbudovy istorychnogo mista v arkhitekturno-istorychnykh doslidzhenniakh [Problems of the post-war restoration of the historical city in architectural and theoretical studies.] Kharkiv: Naukovyi visnyk budivnytstva, v. 106, (4), 221-233. (in Ukrainian)
10. Atallah, S. (1999). Les dimensions juridiques et administratives des municipalités au Liban. Interventions au colloque organisé par le CERMOC à Beyrouth le 17 avril 1999. Document N°4, Les finances municipales au Liban. Beyrouth: Cermoc, 13 p. (in French)
11. Schéma Directeur d'Aménagement du Territoire Libanais. Rapport Final. (2004). L0215-RPT-10 REV A. Beyrouth: DAR – IAURIF, 233 p. (in French)
12. Culture in city reconstruction and recovery. (2018). Paris: UNESCO; Washington: World Bank, 2018. 60 p. ISBN: 978-92-3-100288-5 (in English)
13. Diefendorf, J. M. (1990). Introduction: New Perspectives on a Rebuilt Europe // *Rebuilding Europe's Bombed Cities*. By Jeffrey M. Diefendorf (Editor). L.: Palgrave Macmillan, 243 p. (in English)
14. Garde, A. (2020). New Urbanism: Past, Present, and Future. *Urban Planning* No 5 (4), 453–463. doi:10.17645/up.v5i4.3478. (in English)
15. Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. N.Y.: Random House, 458 p. ISBN 0-679-74195-X (in English)
16. Gratz, R. B. (1995). *The Living City: How America's Cities Are Being Revitalized by Thinking Small in a Big Way*. Hoboken, NJ: Wiley, 448 p. (in English)
17. Laurence, P. L. (2006). The Death and Life of Urban Design: Jane Jacobs, The Rockefeller Foundation and the New Research in Urbanism, 1955 –1965. *Journal of Urban Design*, Vol. 11. No. 2. L.: Routledge, P. 145–171. (in English)
18. Verdeil, É. (2013). Beirut: the new front lines of urban research. *Métropolitiques*. [https://metropolitiques.org/https://metropolitiques.org/ Beirut-the-new-front-lines-of.html](https://metropolitiques.org/https://metropolitiques.org/Beirut-the-new-front-lines-of.html) (in English)
19. Nasr, J., Verdeil, É. (2008). The reconstructions of Beirut.//Salma K. Jayyusi, Renata Holod, Attilio Petruccioli and André Raymond. *The City in the Islamic World. Handbook of Oriental Studies*. Leiden: Brill, 1116-1141. (in English)

20. Salaam, A. (1994). The reconstruction of Beirut: a lost opportunity. AA Files No. 27. L.: Architectural Association School of Architecture, 11-13. <https://www.jstor.org/stable/29543890> (in English)
21. Tsopa, V. A., Cheberyachko, S. I., Deryugin, O. V., Sushko, N. S., Stanislavchuk, O. V. (2023). Analiz prychnyn vybukhu nitratu ammoniiu u portu Beirutu. [Analysis of the causes of the explosion of ammonium nitrate in the port of Beirut]. Lviv: Visnyk LDUBZhd (27), 95-108. URL <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnyk> ISSN 2078-4643 (print), ISSN 2708-1389 (online) (in Ukrainian)
22. National urban policies programme in Lebanon. Diagnosis Report. (2018). Beirut: United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat), 74 p. https://urbanpolicyplatform.org/wp-content/uploads/2022/01/NUP-Lebanon_Diagnosis-Report_2018.pdf (in English)
23. El Chami, Y. (2021). The Crisis of Heritage in Beirut: Corruption, Capital and Reconstruction. L.: The SAHGB Girouard Fund: news and progress. <https://www.sahgb.org.uk/features/beirut> (in English)
24. Biggs, M. (2014). An activity theory of research methods in architecture and urbanism. City, Territory and Architecture 1, Article number: 16. <https://cityterritoryarchitecture.springeropen.com/articles/10.1186/s40410-014-0016-z> (in English)
25. Giseke, U., Löw, M., Million, A., Misselwitz, Ph., Stollmann, J. (eds.) (2021). Urban Design Methods. Berlin: JOVIS Verlag. 256 p. ISBN 978-3-86859-571-0 E-Book ISBN 978-3-86859-955-8. (in English)
26. Khodr, A. (2017). Planning a sectarian topography: revisiting Michel Ecochard's master plans for Beirut between 1941-1964. Thesis: S.M. in Architecture Studies. Cambridge MA: Massachusetts Institute of Technology. 122 p. <http://hdl.handle.net/1721.1/111541> (in English)
27. Verpraet, G. (2005). Les professionnels de l'urbanisme. Socio-histoire des systèmes professionnels de l'urbanisme. Paris: Economica/Anthropos. 226 p. ISBN-10. 271784810X. ISBN-13. 978-2717848106 (in French)

Annotation

Kassem Chamoun, graduate student of the Department of Fundamentals of Architectural Design at O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (Ukraine)

Oleksandr Buriak, Doctor of Architecture, Professor of the Department of Strength and Reliability of Machines and Structures named after V. Ya. Anilovich of the State Biotechnological University in Kharkiv (Ukraine)

General content and main objectives of the research of professional-public interaction in the post-war reconstruction of Beirut

The readers are offered the third in a series of publications dedicated to the interaction between the cultural community, urban planning specialists, city and state authorities during the reconstruction of the Lebanese capital Beirut after the civil war of 1975-1990. The example of Beirut is the most important historical precedent, on which, in particular, the development of a general strategy for promoting the revival of the destroyed cities of the Arab world can be oriented. Beirut has a number of features common to almost every major Arab city, including ethnic fragmentation and economic diversity, political divisions that are sharp to the point of antagonism, and multi-denominationalism. For the first time in modern history, the reconstruction of Beirut was carried out under the strong influence of civil society and its organizations, and not only political parties, but also non-governmental organizations (so-called third sector organizations), as well as new target groups, movements and currents.

The story of Beirut's post-war reconstruction and civil influence on it can be seen as a unique example of a long-lasting and quite fruitful participation program. Studying the genesis of such large-scale, multi-professional and multi-purpose public participation could be the key to developing organic and effective approaches to large cities in various regions affected by the consequences of wars, civil conflicts or natural disasters. The methodology of such research should be based on the reconstruction of the chronological sequence (timeline) of key events during the post-war reconstruction of the Lebanese capital. On this schedule, it is necessary to pay special attention to situations of intervention of public organizations and/or the third sector in the processes of implementation of design and construction, distinguishing at the same time the modes (stages) of preparation and implementation of influence.

The general goal of this research is to reveal the content, mechanisms of implementation and stages of deployment multifaceted processes of discovering and preserving the rich historical heritage of Beirut, which took place in a constant dialogue between specialists of various professions, scientists and public activists. The purpose of this publication is to build a work plan of the research, define its specific components and characterize the expected scientific and practical results.

Keywords: post-war urban reconstruction; cultural heritage; Arab world; public participation; third sector; social stratification; archaeological excavations.